

Türkiye Sofralık Üzüm Üretim ve Dış Ticaretine Üretim Yönünden Bir Bakış

Mehmet Ali KIRACI¹ Ahmet Semih YAŞASIN¹ Mehmet Ali ŞENOL¹
Serkan CANDAR¹

¹Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Tekirdağ
mehmetali.kiraci@tarim.gov.tr (Sorumlu Yazar)

Özet

Dünyada en eski ve en çok tanınan bitki türlerinden birisi olan asmanın meyvesi olan üzüm, sofralık yaş üzüm, kuru üzüm ve şarap olarak birçok şekilde tüketilmektedir. Aynı zamanda ülkeler arasında ticareti ile önemli bir ekonomik değere sahiptir. Türkiye bu ticari değerden kuru üzümde istediği payı alırken, sofralık üzüm ve şarapta alamamaktadır. Şarap üretim ve ticaretinde oldukça güçlü rakip ülkelerin varlığı Türkiye'yi sofralık üzüme yönlendirmektedir. Sofralık üzüm %51,8 ile Türkiye üzüm üretiminde en fazla paya sahip üretim şeklidir. Türkiye Dünyanın 2. büyük üreticisi iken ihracatçı ülkeler arasında bazı yıllar ilk beş ülke arasına girebilmekte ve üretiminin ancak %10'unu ihraç ederek, bu potansiyelini etkin değerlendirememesi durumu ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'nin sahip olduğu potansiyeli özellikle sofralık üzüm dış ticaretinde avantaja dönüştürebilmesi için son 10 yıllık üretim ve dış ticaret verilerinin analiz edilerek, üretim odaklı yapılması gerekenlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Türkiye, dünya sofralık üzüm piyasasında dünyanın en önemli üzüm çeşidi olan Sultani Çekirdeksiz çeşidi ile standart ve güvenilir üzüm üreterek pazara arz avantajına sahip bulunmaktadır. Ayrıca aynı üretim dönemine ve aynı hedef pazarlara sahip olması dolayısıyla rakip olduğu Kuzey Yarım Küre ülkelerinden farklı sofralık üzüm çeşitleri üreterek geçmişten gelen deneyimi, uygun ekoloji ve bağ alanı bakımından sahip olduğu potansiyelini daha etkin kullanabilecektir.

Anahtar kelimeler: Türkiye, sofralık üzüm, üretim, ticaret, potansiyel

An Overview of Turkey Table Grape Production and Foreign Trade in Terms of Production

Abstract

One of the oldest and most well-known plant species in the world, the fruit of the grapevine is consumed in many ways. Commonly, table grape, raisins and wine consumption has an important economic value of trade between countries. Turkey generally gets the share of commercial value from raisins but not able to get for wine and table grape. Presence of very strong competitor countries in wine production leads Turkey to table grapes. Table grapes, has the highest share of grape production (51,8%), as a production form. Turkey is faced with inability to evaluate effectively the situation of being world's 2nd largest producer and able to enter for some years among the top five exporting countries due to exporting only up to 10% of this potential. In this study, it is aimed to determine the production-oriented needs to be done by analyzing the last 10 years of production and foreign trade data in order to convert the advantage of Turkey's potential for especially table grapes in foreign trade. Turkey, has the advantage of offering standart and reliable Sultani Çekirdeksiz grape variety which is the most important table grape variety in the world table grape market. In addition, Turkey able to use use proper ecology, experience and the potential in terms of vineyard area more effectively by producing different table grape varieties from competitor countries that have same production period and same market goals.

Keywords: Turkey, table grape, production, trade, potential

1. Giriş

Dünyada en eski ve en çok tanınan bitki türlerinden birisi olan üzüm dünya üzerinde çok geniş bir alana yayılmıştır. Sıcak-ılıman iklim kuşağı bitkisi olup, 34°- 49° kuzey ve güney enlemleri arasında rahatça yetiştirilebilmektedir. Taze olarak tüketilebildiği gibi kuru üzüm ve şaraba işlenerek de tüketilebilmektedir.

Ayrıca son yıllarda üzüm suyu, pekmez, reçel, köfter, bulama, yaprak salamurası vb. geleneksel ürünler önem kazanmaktadır. Bu geniş potansiyeli, üzüme oldukça önemli bir ticari değer katmaktadır. Başlıca değerlendirme şekilleri olan sofralık üzüm, kuru üzüm, şarap ve üzüm suyu ihracat değeri 2011 yılı için tüm ülkeler toplamı dünyada yaklaşık 42 milyar dolardır (FAO, 2015).

2003 yılı itibariyle dünyada yaklaşık 16,3 milyon ton sofralık üzüm üretilmekte ve bu miktar dün-

yada üretilen toplam üzümün yaklaşık %25'ine karşılık gelmektedir (Kiracı vd., 2008). AB ülkelerinde şaraplık ağırlıklı üretim yapısına rağmen, taze tüketim yani sofralık üzüm, dünya bağcılığında önemli bir yer tutan yetiştiricilik şeklidir.

Bu çalışmada, Türkiye'nin sahip olduğu bağcılık potansiyelini özellikle sofralık üzüm dış ticaretinde avantaja dönüştürebilmesi için son 10 yıllık üretim ve dış ticaret verilerinin analiz edilerek, üretim odaklı yapılması gerekenlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

2. Materyal ve Yöntem

Çalışmada materyal olarak kullanılan temel veriler, son 10 yıllık dönemi dünya ve Türkiye bağcılığına, sofralık üzüm üretim ve ticaretine ait istatistik veri ve kayıtlardır. Bu veriler ağırlıklı olarak; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Uluslararası Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Uluslararası Bağcılık ve Şarapçılık Örgütü (OIV) verile-

Çizelge 1. Dünya, AB ve Türkiye Üzüm Ürünleri İhracat Geliri Dağılımı (2011 Yılı)

	Değer (1000 \$)			Oran (%)		
	Dünya	AB	Türkiye	Dünya	AB	Türkiye
Sofralık Üzüm	7.026.580	2.280.591	175.325	16,7	8,6	25,3
Kuru Üzüm	1.887.072	211.998	506.499	4,5	0,8	73,2
Şarap	32.106.922	23.593.416	8.757	76,4	88,5	1,3
Üzüm Suyu	1.014.487	563.209	1.030	2,4	2,1	0,2
Toplam	42.035.061	26.649.214	691.811	100,0	100,0	100,0

Kaynak: <http://faostat.fao.org/site/535/DesktopDefault.aspx?PageID=535#ancor> (Erişim tarihi: 05.10.2015)

Çizelge 2. Üzüm ve Üzüm Ürünleri İhracatında Önemli Ülkeler (2011 Yılı)

Sıra No	Ülke	Değer (1000 \$)	Oran (%)
1	Fransa	10.002.485	23,8
2	İtalya	7.125.983	17,0
3	İspanya	3.614.639	8,6
4	Şili	3.424.318	8,1
5	ABD	2.639.247	6,3
14	Türkiye	691.811	1,6
Diğer		11.268.012	26,8
Toplam		38.766.495	92,2
AB		26.649.214	68,8
Dünya		42.035.061	100,0

Kaynak: <http://faostat.fao.org/site> (Erişim tarihi: 05.10.2015)

ridir. Bu ikincil verilerin yanında, konu ile ilgili daha önce yapılmış araştırmalar, makaleler ve raporlardan da faydalanılmıştır.

Veriler çalışma kapsamında hazırlanan çizelgelerde oran ve indeks hesaplamaları ile analiz edilmiş ve Türkiye özellikle sofralık üzüm dış ticaretinde avantajları sağlayabilmesi amacıyla üretim boyutu açısından değerlendirilerek yorumlanmıştır.

3. Bulgular

3.1. Dünyada Bağcılık, Sofralık Üzüm Üretimi ve Ticareti

Çizelge 3. Önemli Sofralık Üzüm Üreticisi Ülkeler

Sıra No	Ülkeler	Üretim Miktarı (ton)	Sıra No	Ülkeler	Üretim Miktarı (ton)
1	Çin	5.465.100	7	Brezilya	678.200
2	Türkiye	1.848.400	8	Güney Afrika	286.500
3	İtalya	1.341.300	9	İspanya	243.900
4	ABD	1.230.300	10	Yunanistan	241.900
5	Mısır	1.214.900	11	Meksika	204.100
6	Şili	888.200	12	Peru	176.500

Kaynak: OIV, 2013

2013 yılında dünyada yaklaşık 7 milyon 888 bin hektar alanda bağcılık yapılmakta ve 88 milyon 831 bin ton yaş üzüm elde edilmektedir (FAO, 2015). Birim alandan elde edilen ortalama verim ise 1.126 kg/da'dır. Çin son yıllarda artan alan ve üretim miktarı ile İspanya, Fransa ve İtalya gibi uzun yıllardır ilk üç sırayı paylaşan ülkeleri zorlamaya başlamış ve 2012 yılında üretim miktarı bakımından ilk sıraya yerleşmiştir. Türkiye ise bağ alanı bakımından bu dört ülkenin ardından 5. ve üretim miktarı bakımından ise 6. sıradadır.

İspanya ve Fransa başta olmak üzere AB ülkelerinde verimin düşük olması, bu ülkelerin diğer yetiştiricilik şekillerine oranla verimin daha düşük olduğu şaraplık üzüm üretimi ağırlıklı bir bağcılık yapısına sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Uluslararası Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) 2011 yılı verilerine göre üzümün konu olduğu başlıca değerlendirme şekilleri olan sofralık üzüm, kuru üzüm, şarap ve üzüm suyu ihracat değeri dağılımı Çizelge 1'de verilmiştir. Bu değer içerisinde şarap, dünyada %76,4 ve Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde %88,5 ile en büyük paya sahiptir. Türkiye'de ise şarap ihracatı ülkenin üzüm ürünleri toplam ihracat değeri içerisinde %1,3 oranında yer tutarken kuru üzüm %73,2 oranı ile en fazla ihracat değerine sahip üzüm ürünüdür. Bu oran dünya ortalaması için %4,5 ve AB ülkeleri için %0,8 düzeyindedir. Üzüm suyu ise, üzüm ürünleri ihracat değeri içerisinde çok düşük orandadır. Ancak dünya ve AB ihracat değerlerinden oransal olarak çok düşük olması dikkat çekicidir.

FAO 2011 yılı istatistik verilerine göre üzüm ve üzüm ürünleri ihracatında Fransa %23,8'lik payla ilk sırada yer almaktadır. Bu ülkeyi %17'lik pay

Çizelge 4. Sofralık Üzüm İhracat Eden Önemli Ülkeler ve Payları (2011 Yılı)

No	Ülkeler	İhracat Miktarı (Ton)	Pay (%)	No	Ülkeler	İhracat Değeri (1000 \$)	Pay (%)
1	Şili	853.334	21,7	1	Şili	1.506.219	21,4
2	İtalya	498.110	12,7	2	ABD	908.418	12,9
3	ABD	416.347	10,6	3	İtalya	803.297	11,4
4	Hollanda	263.347	6,7	4	Hollanda	703.292	10,0
5	Güney Afrika	248.092	6,3	5	Güney Afrika	429.318	6,1
6	Türkiye	239.577	6,1	10	Türkiye	175.325	2,5
Diğer		509.974	13,0	Diğer		1.226.044	17,5
Toplam		3.028.781	77,1	Toplam		5.751.913	81,9
AB		1.124.421	28,6	AB		2.280.591	32,5
Dünya		3.928.887	100,0	Dünya		7.026.580	100,0

Kaynak: <http://faostat.fao.org/site> (Erişim tarihi:05.10.2015)**Çizelge 5.** Sofralık Üzüm İthal Eden Önemli Ülkeler ve Payları (2011 Yılı)

No	Ülkeler	İthalat Miktarı (Ton)	Pay (%)	No	Ülkeler	İthalat Değeri (1000\$)	Pay (%)
1	ABD	518.369	13,5	1	ABD	1.200.903	15,5
2	Rusya	399.998	10,4	2	Hollanda	908.022	11,7
3	Hollanda	327.948	8,5	3	Almanya	680.936	8,8
4	Almanya	300.226	7,8	4	Çin	666.944	8,6
5	İngiltere	231.033	6,0	5	İngiltere	635.087	8,2
Diğer		791.524	20,6	Diğer		1.457.950	18,9
Toplam		2.569.098	66,8	Toplam		5.549.842	71,6
Türkiye		771	0,0	Türkiye		829	0,0
AB		1.537.753	40,0	AB		3.507.740	45,3

Kaynak: <http://faostat.fao.org/site> (Erişim tarihi:05.10.2015)**Çizelge 6.** Türkiye'de Bağ Alanları ve Üzüm Üretim Miktarının Son Yıllar Gelişimi

Yıllar	Bağ Alanı (ha)	İndeks (2005=100)	Üzüm Üretimi Miktar(Ton)	İndeks (2005=100)	Verim (kg/da)	İndeks (2005=100)
2005	516.000	100,0	3.850	100,0	746	100,0
2006	513.830	99,6	4.000	103,9	778	104,3
2007	484.610	93,9	3.613	93,8	746	100,0
2008	482.789	93,6	3.918	101,8	812	108,8
2009	479.024	92,8	4.264	110,8	890	119,3
2010	477.856	92,6	4.255	110,5	890	119,3
2011	472.545	91,6	4.296	111,6	909	121,8
2012	462.296	89,6	4.185	108,7	905	121,3
2013	468.792	90,9	4.012	104,2	856	114,7
2014	467.093	90,5	4.175	108,4	894	119,8
2015*	461.956	89,5	3.650	94,8	790	105,9

Kaynak: <http://tuikapp.tuik.gov.tr/bitkiselapp/bitkisel.zul> (Erişim tarihi:05.09.2016* Geçici Veriler)

ile İtalya izlemektedir. Türkiye ise bu sıralamada ancak 14. sırada yer bulabilmiştir (Çizelge 2).

2009 yılı Uluslararası Bağcılık ve Şarapçılık Örgütü (OIV) bağcılık istatistiklerine göre dünyada önemli sofralık üzüm üreticisi ülkeler Çizelge 3'te gösterilmiştir. Son yıllarda bağcılıktaki hamleleri ile dikkat çeken Çin dünyanın en büyük sofralık üzüm üreticisi ülkedir. Çin'in büyük nüfusunun taze üzüm tüketimini karşılamak en önemli amacı olduğu düşünülürse ikinci büyük sofralık üzüm üreticisi Türkiye dış ticaret bakımından önemli avantaja sahip ülke konumunda sayılabilir. Ağırlıklı şaraplık üzüm yetiştiricisi bir ülke olan İtalya, Kuzey Yarım Küre bağcı ülkeler

içerisinde sofralık üzüm üretiminde Türkiye'den sonra gelen bir ülkedir. İspanya ve Yunanistan da aynı yarım kürenin sofralık üzüm üretiminde öne çıkan diğer ülkeleridir. ABD ve Mısır'da diğer önemli ülkelerdir. Sofralık üzüm üreten Kuzey Yarım Küre dışında üretimde bulunan önemli ülkeler ise Şili, Brezilya ve Güney Afrika'dır.

Dünyada en fazla üretimi ve ticareti yapılan üzüm çeşidi yaklaşık %40'lık bir pay ile Sultani Çekirdeksizdir. Bu çeşit, Sultanina, Sultani, Sultana, Kishmiş ya da Thompson Seedless olarak da adlandırılmaktadır (Sivritepe, 2014) Flame Seedless, Crimson Seedless, Red Globe, Italia,

Çizelge 7. Yetiştiricilik Amacına Göre Türkiye Bağ Alanları ve Üzüm Üretimi Gelişimi

Yıllar/Yet. Amacı		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015*
Alanı (100 ha)	Sofralık	3.038	2.742	2.777	2.754	2.700	2.712	2.616	2.618	2.639	2.632
	Kurutmalık	1.417	1.384	1.296	1.299	1.341	1.312	1.329	1.351	1.344	1.332
	Şıralık	683	720	756	737	738	702	678	719	688	655
	Toplam	5.138	4.846	4.828	4.790	4.778	4.725	4.623	4.688	4.671	4.620
Üretim (1000Ton)	Sofralık	2.060	1.913	1.971	2.257	2.249	2.269	2.171	2.133	2.167	1.892
	Kurutmalık	1.496	1.218	1.477	1.532	1.544	1.562	1.614	1.424	1.563	1.335
	Şıralık	444	482	470	476	462	465	400	455	445	424
	Toplam	4.000	3.613	3.918	4.265	4.255	4.296	4.185	4.012	4.175	3.650

Kaynak: <http://tuikapp.tuik.gov.tr/bitkiselapp/bitkisel.zul> (Erişim tarihi:05.09.2016) *Geçici verilerdir.

Çizelge 8. Sofralık Üzüm Üretiminde Önemli İller (2015 Yılı)

No	İller	Miktar* (Ton)	Pay (%)
1	Manisa	405.099	21,4
2	Mersin	203.373	10,7
3	Kahramanmaraş	199.462	10,5
4	Denizli	181.859	9,6
5	Gaziantep	79.753	4,2
6	Diyarbakır	69.369	3,7
7	İzmir	54.636	2,9
8	Mardin	53.975	2,9
9	Adıyaman	44.903	2,4
10	Hatay	43.332	2,3
Toplam		1.335.761	70,6

Kaynak: <http://tuikapp.tuik.gov.tr/bitkiselapp/bitkisel.zul> (Erişim tarihi:05.09.2016)*Geçici verilerdir.

M. Palieri diğer önemli sofralık çeşitlerdir.

FAO 2011 yılı verilerine göre dünyada yaklaşık 3,9 milyon ton sofralık üzüm ihracatı bulunmaktadır. Ticaret hacmi ise yaklaşık 7 milyar dolar tutarındadır (Çizelge 4). Şili, İtalya, ABD, Hollanda ve Güney Afrika en fazla sofralık üzüm üreten ülkeler olarak Türkiye'nin önünde yer almaktadır. Hollanda ise birçok tarımsal üründe olduğu gibi üretici ülkelere alınan üzümlerin diğer ülkelere ihracatı nedeniyle sıralamada yer bulmuş olup, üretici bir ülke değildir.

Çizelge 5'te dünyada en fazla sofralık üzüm ithal eden ülkeler görülmektedir. Sofralık üzümde dünyanın önemli üretici ve ihracatçı ülkesi olan ABD kendi üretim döneminin farklılığından kay-

naklanan nedenle aynı zamanda en fazla sofralık üzüm satın alan ülkedir. Bunu Rusya, Almanya ve İngiltere ile Kanada izlemektedir. Hollanda, ülke iç tüketimin yanı sıra ihrac etme amacıyla sofralık üzüm ithalatında önemli ülkeler arasına girmektedir.

3.2. Türkiye'de Bağcılık, Sofralık Üzüm Üretimi ve Ticareti

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2005 yılında 516 bin hektar olan bağ alanları 2015 yılında 461.956 ha'a düşmüştür (Çizelge 6). Bu azalış 2005 yılına göre %10,5 oranında olmuştur. Üzüm üretimi 2015 yılı itibariyle 3.650 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Üretim miktarında ise bu dönem içerisinde yaklaşık % 5,2 oranında bir azalış olmuştur (TUİK, 2016). Sofralık üzüm alan ve üretim miktarı bakımından en fazla yapılan yetiştiricilik şeklidir. 2015 yılı itibariyle yaklaşık 2,63 milyon dekar alanda sofralık üzüm yetiştiriciliği yapılmakta ve 1,892 milyon ton sofralık üzüm elde edilmektedir (Çizelge 7). Toplam üzüm üretiminin %51,8'i sofralık üzümdür.

Çizelge 8'de Türkiye'de en fazla sofralık üzüm üreten 10 il görülmektedir. Bu iller Türkiye'de üretilen sofralık üzümlerin %70,6'sını üretmektedirler. Sofralık üzüm üretimi bakımından ilk sırayı hem alan hem de üretim miktarı bakımından Manisa ili almaktadır. Bu ili Mersin, Kahramanmaraş ve Denizli illeri izlemektedir. Bu illerin üretimi Türkiye sofralık üzüm üretiminin yarından fazlasını (%52,2) oluşturmaktadır.

Türkiye sofralık üzüm ihracatının son on yılı

Çizelge 9. Türkiye Sofralık Üzüm İhracatının Son 10 Yıllık Gelişimi

Yıllar	Miktar (Ton)	İndeks (2005=100)	Değer (1000\$)	İndeks (2005=100)	Fiyat (\$/kg)
2006	151.117	100	84.084	100	0,56
2007	169.952	112	130.541	155	0,77
2008	202.114	134	169.411	201	0,84
2009	181.290	120	147.247	175	0,81
2010	230.295	152	196.468	234	0,85
2011	239.871	159	175.484	209	0,73
2012	209.335	139	162.547	193	0,78
2013	203.305	135	187.678	223	0,92
2014	257.804	171	201.682	240	0,78
2015	175.189	116	141.408	168	0,81

Çizelge 10. Türkiye Sofralık Üzüm İhracatında Önemli Ülkeler ve Payları

Ülkeler	Yıllar									
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Rusya Federasyonu	46,49	40,87	49,99	46,17	43,37	55,97	56,01	63,11	59,69	62,56
Almanya	14,98	10,46	9,87	9,18	7,82	5,98	7,57	6,74	5,83	4,84
Suudi Arabistan	6,86	5,6	5,75	5,18	7,31	5,26	4,18	3,15	2,24	2,10
Avusturya	6,46	4,71	3,41	2,3	1,46	0,77	0,47	0,49	0,41	0,38
İngiltere	0,71	0,57	0,67	0,67	0,7	0,37	0,5	0,57	0,66	0,69
Romanya	5,24	2,92	2,05	1,41	1,08	0,67	0,7	0,47	0,33	0,65
Hollanda	4,71	3,55	1,23	0,75	0,73	0,51	0,46	0,68	0,66	0,88
Belçika	0,24		0,24	0,13	0,12	0,12	0,15	0,2	0,2	0,08
Kuveyt	0,5		0,04	0,26	0	0	0,06	0,2	0,36	0,36
Belarus	2,61	3,75	4,38	3,28	2,04	3,41	2,92	3,67	5,31	5,88
Ukrayna	5,8	17,26	15,99	13,24	8,72	9,64	10,18	10,96	9,22	7,07
Bulgaristan	0,08	0,89	0,47	12,43	22,07	14,3	11,46	5,49	9,75	8,37
Toplam	94,68	90,58	94,09	95	95,42	97	94,66	95,73	94,67	93,86

Kaynak: <http://tuikapp.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?> (Erişim tarihi:05.10.2015)

incelendiğinde, miktar olarak %16 ve değer olarak % 68 oranında artışların olduğu görülmektedir. 2015 yılı itibariyle birim ihrac fiyatı 0,81 \$/kg'dır (Çizelge 9).

Sofralık üzüm ihracat yapısındaki değişimleri inceleyebilmek için ihrac edilen ülkeler, ihrac edilen üzüm çeşitleri ve ihrac fiyatları ile bunların değişimleri ele alınmıştır. Bu kapsamda hazırlanan Çizelge 10'a göre Rusya Federasyonu Türkiye'nin en fazla üzüm ihrac ettiği ülkedir. Sofralık üzüm ihracatının yarısından fazlası bu ülkeye yapılmaktadır. 2014 yılı itibariyle bu oran %62,56'dır. Bu ülkeyi son yıllardaki artışları ile Ukrayna, Belarus ve Bulgaristan izlemektedir. Almanya, Avusturya, Hollanda, Suudi Arabistan ve İngiltere ise ihracatı sürekli düşen ülkeler olarak dikkati çekmektedir.

Çizelge 11'de Türkiye'nin 2000-2008 dönemi arasında ihrac ettiği sofralık üzüm çeşitlerinin değişimi görülmektedir. TÜİK 2008 yılına kadar incelemeye alınmıştır. Sultanî Çekirdeksiz çeşidi ihracat miktarı içerisindeki oranı azalış trendinde olsa da 2008 yılı itibariyle yaklaşık %88 oranı ile en fazla ihrac edilen çeşittir. Bu çeşidi 2006 yılından sonraki artışlar ile Yalova İncisi, Perlette ve Antep Karası izlemektedir.

1970-1980'li yıllarda en fazla ihrac edilen çeşitler olan Müşküle ve Razakı çeşitlerinin incelenen dönemde ihracatı çok düşük düzeydedir (Delice, 2008).

3.3. Potansiyelin Etkin Kullanımında Üretim ve Ticaret Açısından Rakip Ülkeler Açısından Bir Değerlendirme

Üretimde Çin dünyanın en büyük sofralık üzüm üreticisidir. Çin'in en önemli amacının nüfusunun taze üzüm tüketimini karşılamak olduğu düşünüldürse, ikinci en büyük sofralık üzüm üreticisi Türkiye dış ticaret bakımından önemli avantaja sahip ülke konumunda sayılabilir. Ağırıklı şaraplık üzüm yetiştiricisi bir ülke olan İtalya,

Kuzey Yarım Küre bağcı ülkeler içerisinde Türkiye'den sonra gelen ikinci üretici ülkedir. İspanya ve Yunanistan aynı yarım kürenin sofralık üzüm üretiminde öne çıkan diğer ülkeleridir. ABD ve Mısır'da diğer önemli ülkelerdir. Sofralık üzüm üretiminde Kuzey Yarım Küre dışında üretimde bulunan önemli ülkeler ise Şili, Brezilya ve Güney Afrika'dır. Sofralık üzüm, taze bir ürün olması nedeniyle uzun süre (azami 3-4 ay) muhafaza edilmemektedir. Ayrıca sofralık üzüm daha fazla üretildiği aylarda tüketilen bir üründür. Bu iki nedenden dolayı sofralık üzümde aynı, dönemde pazara ürün arz eden ülkeler doğal olarak birbirleriyle rakip konumunda olup farklı dönemlerde ve farklı ekolojilerdeki ülkelerin hedef pazarları farklı olabilmektedir. Örnek vermek gerekirse; Şubat-Mart-Nisan aylarında üretim yapan Güney Afrika, Şili, Peru vb. Güney Yarım Küre ülkeleri, Temmuz-Ağustos-Eylül aylarında üzümün daha fazla tüketildiği Kuzey Yarım Küre ülkelerine göre üzüm satışı oldukça sınırlı miktarlarda kalmaktadır. Bu durumda Türkiye'nin bulunduğu Kuzey Yarım Küre ülkelerini Türkiye'ye rakip olarak değerlendirilmek daha anlamlı olmaktadır. Bu açıdan bir değerlendirme yapmak gerekirse rakip ülkeler İtalya, ABD ve Hollanda'dır. Sofralık üzümde dünyanın önemli üretici ve ihracatçı ülkesi olan ABD aynı zamanda en fazla sofralık üzüm satın alan ülkedir. Hollanda ise birçok tarımsal üründe olduğu gibi üretici ülkelere alınan üzümlerin diğer ülkelere ihracı nedeniyle sıralamada önlere yer bulmuştur.

Avrupa ülkeleri, aynı yarım kürede bulunmasından dolayı arz ve talep dönemlerinin ülkemiz için uygunluk göstermesi ve coğrafi yakınlık nedenleri ile Türkiye için önemli bir pazar konumundadır. Avrupa ülkeleri yaklaşık 495 milyon nüfusa sahip ve yılda yaklaşık 1,5 milyon ton sofralık üzüm talebi bulunmaktadır. Bu pazar standartları ve koşulları olan bir pazardır. Bu pazarda Türkiye'nin tartışmasız rakibi İtalya olmaktadır.

Çizelge 11. Türkiye Sofralık Üzüm İhracatında Önemli Üzüm Çeşitleri ve İhracat Miktarlarının Oransal Değişimi

Çeşitler	Yıllar									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Sultani Çekirdeksiz	94,69	94,30	91,84	89,27	89,39	86,17	87,94	91,65	88,00	
Razakı	0,07	0,09	0,09	0,66	0,23	1,04	0,10	0,06	0,16	
Müşküle	0,00	0,22	0,20	0,31	0,71	0,64	0,31	0,29	0,01	
Cardinal	0,59	0,65	0,82	0,65	0,66	0,40	0,29	0,21	0,17	
Perlette	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	3,08	1,43	2,86	
Antep Karası	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	2,65	0,78	1,28	
Hatun Parmağı	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,78	0,32	0,35	
Yalova İncisi	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	3,83	4,62	5,56	
Süper Çekirdeksiz	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,09	
Tarsus Beyazı	0,04	0,02	0,02	0,02	0,04	0,04	0,10	0,00	0,01	
Diğer	4,61	4,72	7,03	9,09	8,97	11,71	0,92	0,64	1,51	
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,00

Kaynak: (TÜİK, 2015)

4. Tartışma ve Sonuç

Türkiye dünya sofralık üzüm üretiminde önemli bir ülkedir. TÜİK verilerine göre 2015 yılında ülkemizde üretilen 1,892 milyon ton sofralık üzümün %69'u çekirdekli %31'i çekirdeksiz üzüm çeşitlerinden oluşmaktadır. Ege Bölgesi en fazla üretimin gerçekleştirildiği bölge, Manisa en fazla üretimin yapıldığı ildir. Araştırma kuruluşları tarafından yürütülen çalışmalarla son 20 yıl içerisinde 20'ye yakın yeni çeşit üretime kazandırılmasına rağmen aynı zamanda bir kurutmalık üzüm çeşidi olan Sultani Çekirdeksiz halen en önemli çeşittir. Dolayısıyla aynı yarım küredeki en büyük rakip ülke olan İtalya ile rekabette yeni çeşitler önemli avantajlar sağlayabilecektir.

Türkiye'nin sofralık üzüm üretimindeki bu potansiyelini son yıllardaki olumlu artışlara rağmen yeterince değerlendiremediğini söylemek mümkündür. Üretimin yaklaşık olarak sadece 1/10'u ihraç edilebilmektedir. Bunun da sofralık üzüm üretiminden kaynaklanan bazı nedenleri bulunmaktadır. Türkiye sofralık üzüm ihracatının önündeki en önemli sorun kullanılan kimyasal ilaç kalıntılarıdır. Zamansız, yüksek dozlardaki ilaç kullanımı, yanlış ilaç tercihleri sofralık üzüm üretiminde üründe kalıntı sorunu artıran unsurlar olarak öne çıkmaktadır (Çeltikçioğlu, 2010). Özellikle Avrupa ülkelerinde market zincirlerinin çok yaygınlaşması, yerel pazarların azalması, tüketici bilinci gibi nedenler ilaç kullanımına karşı hassasiyeti artırmıştır. Birçok market grubu talep ettikleri ürünlerde, ülke kalıntı limitlerini bile yüksek bulmakta, ülke kalıntı limitlerinin 1/3'nün garanti edilmesini ve yapılan analizlerde bu değerlerin altında çıkacak ilaç sayısının da 4-6 aktif maddeyi geçmemesini istemektedirler. Rusya Federasyonu ise karantina açısından bazı zararlılara karşı hassasiyet gösterirken, ilaç kalıntıları yönünden de her geçen yıl taleplerini artırmaktadır. Türkiye'nin sofralık üzüm pazarında payını artırabilmesinin ilk koşulu, pazarın kalıntı konusundaki isteklerini karşılayan izlenebilir üretim sistemi kurmaktır.

Türkiye sofralık üzüm ihracatı bakımından önemli bir diğer sorun standart dışı üründür. Sultani Çekirdeksiz üzüm çeşidi hem kurutmalık hem de sofralık amaçlı olarak yetiştirilebilmektedir. Kurutmalık üzüm yetiştiriciliği amacıyla başlayan üretimden elde edilen ürün, hem kurutmalık hem de sofralık olarak değerlendirilmeye çalışıldığı için; üretimin büyük bölümü sofralık amaca yönelik olarak değerlendirildiğinde; "standart dışı" olarak tanımlanmaktadır. Bu ürünün sofralık üzüm kalitesi düşüktür. Ayrıca yine Ege Bölgesi'nde bazı üreticilerin fiyat avantajından faydalanabilmek adına yaptıkları "erken hasat" ihracatta kalite düşüklüğüne yol açan bir başka sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Üretimden kaynaklanan ilaç kalıntısı ve standart dışı ürün sorunu Türkiye'nin uzun yıllar en fazla sofralık üzüm ihraç ettiği pazarlar olan Almanya, İngiltere, Avusturya, Hollanda ve Belçika gibi ülkelere olan ihracatı olumsuz etkilemiştir. Dolayısıyla bu sorunların çözümü ile bu pazarların tekrar kazanılması ve yeni pazarlara ulaşılması hedeflenmelidir. Türkiye bu önemli sorunları üretim, ürün işleme ve pazarlama halkalarından oluşan zincirde entegrasyonu ve ilgili sektör temsilcileri arasında yüksek bir iletişimi sağlayarak aşabilecektir. Bu konuda üreticilerin eğitimi, yetiştiricilik faaliyetlerinde danışman kullanımının ve hatta sözleşmeli üretimin yaygınlaştırılması ciddi katkılar sağlayabilecek önerilerdir.

Kaynaklar

Çeltikçioğlu S, 2010. Sofralık Üzüm İhracatının [Dünü-Bugünü ve Yarını], Saer Tarım İth. İhr. San. ve Tic. Ltd. Şti, Alaşehir-Manisa.

Delice NY, 2008. Türkiye Sofralık İç ve Dış Pazarlarında Marmara Bölgesi Çeşitlerinin Yer ve Pazarlama Sorunları, Tarım Ekonomisi Dergisi Cilt:14.

FAO (2015) Statistical database. <http://faostat.fao.org/site/535>. Accessed 05 October, 2015.

Kıracı MA, Özer C, Boz Y, 2008. AB Müzakere Süreci ve Türkiye’de Bağcılık, Türktarım (Tarım ve Köyişleri Dergisi), Ankara, Mayıs -Haziran 2008, Sayı:181, S. 76-82.OIV (2013). World Viticultural Statistics 2008-2009.

Sivritepe N, 2014. Sofralık Üzüm Endüstrisine Küresel Bakış. *Bahçe Haber*, 3 (2): 4-12.

TUİK (2015). <http://tuikapp.tuik.gov.tr/bitkiselapp/bitkisel.zul>. Erişim:05.09.2016

